

בארה של תורה

מאת הרב ראובן גולן מח"ס רינונה של תורה ♦ יו"ל ע"י כולל שערים המצויינים שע"י מוסדות דרכי תורה רחובות

כתובת המערכת:

מודיעין עילית

מסילת יוסף 3/10

מל' 08-9744220

דוא"ל לרשימת תפוצה:

rg5740@gmail.com

גליון 138 חשון תשע"ז

העלון מוקדש לעילוי נשמת גאולה בת רחל מעברי ע"ה ע"י משפ' סלמי

פרשת וירא

מדוע לא ריפא אברהם אבינו את עצמו באבן הטובה שהיתה תלויה בצוארו?

והנה שלושה אנשים נציבים עליו" (יה, ב)

פירש"י "אחד לבשר את שרה, ואחד להפוך את סדום, ואחד לרפא את אברהם". והקשה המהרש"א (חדושי אגרות בבא בתרא טו, ב), שהרי אמרו חז"ל (שם) "אבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו, שכל חולה הרואה אותו מיד מתרפא", והקשו התוס' שבימי אברהם עדיין לא היה חולי בעולם [כמבואר במס' בבא מציעא פז, א], ותירצו שמדובר בחולי של מכה, שהיתה האבן הטובה התלויה בצוארו של אברהם אבינו מסוגלת לרפאה, ואם כן קשה מדוע לא ריפא אברהם אבינו את עצמו על ידי אותה אבן. ותירץ, שאף שניתנה רשות לאדם להתרפא מכל מקום ממידת התמימות יש לו לבקש רחמי שמים כדי שיתרפא, ולכך לא רצה אברהם אבינו להשתמש ברפואת האבן.

והגאון רבי יהונתן אייבשיץ תירץ ב'תפארת יהונתן', שאין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים, ולכך לא היה יכול אברהם להתרפא על ידי האבן.

ובספר 'אפריזין' להגאון רבי שלמה גאנצפריד תירץ, שבתוספתא בקדושין (ה, יג) מוכח שאבן זו ניתנה לאברהם רק לעת זקנתו [שכן אמרו שם "וכן אתה מוצא באברהם אבינו שברכו המקום בזקנותו יותר מנערותו, שנאמר ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל וגו', רשב"י אומר זו מרגלית טובה שהיתה תלויה בצוארו שכל הרואה אותה מתרפא], אך בזמן שנימול עדיין לא היתה ברשותו.

עוד יש ליישב על פי דברי רבינו יוסף חיים זיע"א ב'בן יהוידע' (ב"ב שם), שאין כוונת חז"ל שהיתה האבן מרפאת חולי גופני, אלא שהיה טמון בה כח רוחני קדוש הנמשך מלמעלה, כמו החן הנמשך על האדם, עד שכל הרואה את אברהם אבינו היה נותן אל לבו לפרוש מעבודה זרה ולעזוב את דרכו הרעה ולהתגייר [ובזה מיושבת גם קשיית התוס'].

מטעמי לשונות בחרדל' במשנת הגר"א ורבי לוי יצחק מברדיצ'ב

"ויקח בן בקר רך טוב" (יה, ז)

פירש"י "שלושה פרים היו, כדי להאכילן שלוש לשונות בחרדל" ונבמסכת בבא מציעא (פו, ב) הוסיף, שאברהם אבינו הגיש למלאכים לשון העשויה בחרדל מכיון שהיא מעדן מלכים ושרים]. והמהרש"א (חדושי אגרות, שם) כתב, שהדבר רמוז במילים "רך וטוב" שהם בגימטריא "חרדל" (עם הכולל).

ובספר קול אליהו (על אגרות הש"ס, בבא מציעא שם) הובא פירוש יקר בדרך רמז בשם הגר"א, בענין הלשונות בחרדל. כי הנה על הפסוק "והשענו תחת העץ" אמרו בזוהר הקד' (ח"א דף קב'), שהיה לאברהם אבינו סימן על ידי העץ להכיר באורחים אם הם אנשים הגונים וכשרים או פוחזים וריקים. שאם היו ראויים, היה האילן פושט ענפיו עליהם ומכסה אותם, ואם לא היו ראויים היה האילן עולה וענפיו נאספים [וכן אם היה האורח טמא היה המעיין שתחת העץ עולה לקראתו, והיה טובל בן]. ורק כשראה אברהם שהיו אלו אורחים הגונים הכניסם בצל קורתו, ואם לא הוכיחם עד שיפרשו מדרכיהם הרעים.

והנה יש ג' מידות טובות שעל פיהם יבדק האדם אם הגון הוא: א. שאוהב את העניים וגומל עימם חסד. ב. מסתפק במועט. ג. שיש לו לב חרד וירא לדבר ה'. וביאר הגר"א, שג' מידות אלו רמוזות במילה "בחרדל": א. בחר- דל, כלומר שבחר בדל ואוהבו ומטיב עמו. ב. חרדל- רב, שחרדל מריבוי התאוות ומסתפק במועט. ג. חרד- לב, כנגד אדם ירא שמים וחרד לדבר ה'.

והו הרמו בדברי חז"ל שהאכיל אברהם "ג' לשונות בחרדל", דהיינו שהיה מכניס לביתו רק אורחים הגונים שנתקיימו בהם ג' הלשונות הרמוזים במילה 'בחרדל', שהיו גומלי חסדים ומסתפקים במועט ויראי שמים.

ב. פירוש נפלא נוסף מצינו בספר 'קדושת לוי' לאוהבן של ישראל, רבי לוי יצחק מברדיצ'ב זיע"א, (פר' וירא). על פי המבואר במסכת עירובין (נג, ב) שהאמוראים היו נוהגים לדבר בלשון חכמה וחידות, כר' יוסי בר אסיין שהיה אומר בשעת הסעודה "עשו לי שור במשפט בטור מסכך", ורצה לומר בזה שיביאו לו תרד העשוי בחרדל, כי 'טור מסכך' היינו 'הר דל' [שכן 'טור' הוא הר בלשון ארמית, ודל הוא מסכך], ויהר דל' הוא חרדל [כי אותיות ה' ו-ח' מתחלפות].

וה'הר' וה'דל' הנרמזים ב'חרדל', הם היצר הטוב והיצר הרע. כי היצר הרע דומה להר (סוכה נב, א), והיצר טוב נקרא מסכך ודל, כמו שנאמר (קהלת ט, טז) "וחכמת המסכך בויה" (על פי נדרים לב, ב). והוה שרצה במסכת אברהם אבינו לרמוז למלאכים, שלא יקטרגו על בניו במשך הדורות, כי גם אם חטאו, אין זה אלא מחמת שגדול כח היצר הרע שנדמה כהר, מכח היצר הטוב שהוא מסכך, ולכך אין להאשימם על אשר לא זכרו את האיש המסכך, ולולא זאת ודאי שהיו מסגלים מעשים טובים הרבה, ועובדים את השי"ת כראוי.

מהתינוקות שינקו משרה למדו שאכילת שיירי הצדיק מסוגלת ליראת שמים

"ותאמר מי מלל לאברהם היניקה בנים שרה" (כא, ז)

פירש"י שבים המשתה הביאו השרות את בניהן ושרה הניקה אותם, וזאת כדי שידעו כולם שיצחק הוא בנה הנולד ממנה ואינו אסופי מן השוק.

והנה שאל גאון אחד את האדמו"ר מגור בעל ה'חידושי הרי"ם', היכן מצינו מקור וסמך למה שרגילים החסידים לומר ששיירי שאוכלים מן הצדיק הם סגולה ליראת שמים. והשיב לו החידושי הרי"ם, שבמדרש (ב"ר נג, ט) אמרו שכל התינוקות שינקו משרה נעשו יראי שמים, והיינו משום שינקו את השיירי של יצחק, שינק משרה לפני כן, ומוכח ששיירי הצדיק הם סגולה ליראת שמים. אך אותו גאון הקשה, מנין ששיירי של יצחק הם שגרמו ולא עצם מה שינקו משרה אימנו שהיתה צדקת. והשיב לו החידושי הרי"ם, שהנה יש להבין מדוע שרה לא הניקה תינוקות אחרים עוד לפני שגמלה את יצחק, והרי צדקת היא ובודאי היתה חפיצה שינקו ממנה ויהיו יראי שמים. וצריך לומר שחששה שמא ישפיע הדבר לרעה על יצחק, שישתנה משייריהם של אותם תינוקות. ולכן רק לאחר שגמלתו ושוב לא היה יונק ממנה, הניקה לאחרים. ואם כן ממה נפשך מוכח שהשיירי עושים רושם, אם לרעה ואם לטובה.

31 המלכים שניצח יהושע בן נון זכו למלוכה בגלל שינקו משרה אמנו

בספר 'חן טוב' לרבי טוביה הלוי זצ"ל מחכמי צפת (פר' לך לך) כתב בשם המדרש, שכל התינוקות שהניקה שרה זכו להיות מלכים, והם היו שלושים ואחד המלכים ששלטו בארץ ישראל וכבשם יהושע כשנכנסו ישראל לארץ. [ולפי זה האריכו ימים מימי שרה עד לכניסת ישראל לארץ, והיו בני 440 שנה. או שמלכים אלו היו צאצאיהם של התינוקות שינקו משרה].

ולפי זה נראה לפרש את דברי המדרש (ב"ר מז, א) שהאות י' שניטלה משרה ניתנה ליהושע בן נון, שכן יהושע היה מיועד לכבוש את הארץ ולנצח את המלכים השולטים בה, וכדי שיגבר עליהם ניתנה לו אות דוקא משמה של

ויקטוריה בת ברטה מזין ע"ה
ורדה בת סאלם אברהם ע"ה
שלמה בן חיים סלימן ז"ל ע"ה קרוה

מרים בת יוכבד רבין ע"ה
איטה בת אידס קוגן ע"ה
גרש בן משה ואידס קוגן ז"ל

לע"ה ר' בנימין בן סלחה ז"ל ♦ סרה בת רחמה ע"ה
ר' שלמה בן טאוס ז"ל ♦ נאוה בת תאניה ע"ה
אהרן בן יחיא ז"ל ♦ רחל בת סאלחה ע"ה
עביה בת סרה ע"ה

שרה, שבזכותה זכו מלכים אלו למלוך, והיות ויהושע בא בשמה ובכוחה יוכל להם.

אלא שבעיקר דברי ה'חן טוב' קשה לי, שכן מקור הדברים הוא במדרש רבה (נג, ט), ושם אמרו "מי שבא לשם שמים נעשה ירא שמים, רבי אחא אמר אף מי שלא בא לשם שמים ניתן לו ממשלה בעולם הזה, כיון שהפליגו עצמן בסניני ולא קיבלו את התורה ניטלה מהם אותה הממשלה". וביארו מפרשי המדרש, שהשרות שהביאו את בניהם "לשם שמים" כדי שיזכו לינק מחלב הצדקת, וזכו שבניהם נתגיירו ונעשו יראי שמים. ורבי אחא הוסיף, שאף מי שלא באה לשם שמים אלא שלא האמינה בנס ורצתה לבדוק האם שרה אכן ילדה ויש בכוחה להניק, וזה בנה להיות מלך בעבור שינק משרה. אך בשעת מתן תורה שמיאנו האומות לקבלה, ניטלה המלוכה מהם.

ומוכח שעוד לפני שנכנסו ישראל לארץ ניטלה המלוכה ממלכים אלו, ולא כדברי ה'חן טוב' שיהושע ניצח את המלכים שינקו משרה. וצריך לומר שבמתן תורה לא ניטלה מהם המלוכה בפועל, אלא רק הופקעה מהם זכות זו שינקו משרה וממילא לא היתה להם זכות למשול ולמלוך, ונטילת המלוכה בפועל אירעה כשנכנסו ישראל לארץ.

המעשה הנורא בבנות לוט שנגלו בחלום לאיש שזלזל בהן

"הוא אבי מואב עד היום" (יט, לו)

בספר 'אגרות משה' (חלק ח' בהקדמה) מובא מעשה נורא שסיפר הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל.

בתחילת חורף תרפ"ב חלה אחד מבעלי הבתים בעיר ליהובאן, ונפל למשכב במין חולי מוזר ולשונו התנפחה בפיו. כאשר הרגיש כבר שרגעיו ספורים ומותו קרב, הגיע אליו הרב פיינשטיין לבקרו. החולה ביקש להוציא כל איש מעליו, וסיפר לרב את סיבת חוליו. לדבריו, שבוע קודם לכן בשבת פרשת וירא, הקשה כיצד זכו בנות לוט שהמשיח יהיה מצאצאיהן אף שלא בושו בגילוי עריות שעשו והודיעו שבניהן הם מאביהם, ודיבר עליהן בדרך בזיון.

והנה בלידה הופיעו בחלומי שתי נשים זקנות מאד, שראשן מפנייהם מכוסים, ואמרו לו שבנות לוט הן, ומכיון ששמעו את טענתו, באו מעולם האמת לענות לו, שמאחר שהן ממשפחת אברהם, ואף ניצלו בדרך נס מסדום, לא היו תולים בהן הבריות שעשו מעשה זנות, ולכך היו יכולות לטעון ולומר שמעשה נס היה ונתעברו מהשכינה כביכול, והיה הדבר גורם לייסוד דת חדשה כנצרות. וכדי להקדים רפואה למכה, קראו לבנים שנולדו עמון ומואב, להודיע שכאשר אשה מתעברת יש לולד תמיד אב בשר ודם. ובזכות שלא חסו על כבודן וביקשו למנוע עבודה זרה בעולם, זכו ויצא מהן המשיח האמיתי.

בנות לוט הוסיפו ואמרו לו, שהוא חטא חטא גדול כשדיבר עליהם בזיון, ולכן יענש מידה כנגד מידה כמרגלים, ותשתרבר לשונו ותתנפח בחולי משונה וכך ימות. כשסיים האיש לספר את המעשה הסב פניו אל הקיר ונפטר.

הר הבית בליבנו?

"ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור" (כב, ה)

במדרש (ב"ר נו, ב) אמרו "אמר אברהם ליצחק, בני, רואה אתה מה שאני רואה? אמר לו, הן. אמר לשני נעריי [אליעזר וישמעאל], רואים אתם מה שאני רואה? אמרו לו, לא. אמר, הואיל וחמור אינו רואה ואתם אינכם רואים, שבו לכם פה עם החמור". וכתב הגאון רבי זלמן סורוצקין זצ"ל בספרו 'אזנים לתורה', "מכאן תשובה לישמעאלים הטוענים שמקום מקדשנו קדוש גם להם, שהרי אביהם ישמעאל חודה במפורש שאיננו רואה שום קדושה בהר המוריה".

ודברים אלו אקטואליים ביותר בתקופה זו שבה בני ישמעאל קמים עלינו ורודפים אותנו בטענה לפגיעה במקומות ה"מקדשים" להם בהר הבית. ואף שהבל דיבר פיהם, מכל מקום "בקמים עלי מרעים תשמענה אזני", וכפי שלימדונו רבותינו שכדי לדעת על מה הקטרוג יש להתבונן בדברי האויב [כהמן שאמר "ישנו עם מפורד ומפורד", ודרשו חז"ל שכן אמר המקטרג למעלה בשמים מחמת המחלוקת שהיו בעם ישראל]. והיות ורוממות "הר הבית" בגרונום [והרב פיפיות בידן] יתכן שהדבר בא לערוך על שאיננו מבקשים מספיק על בנין בית

המקדש וירושלים. וכבר אמר הנביא (ירמיהו ל, יז) "ציון היא דורש אין לה", ואמרו חז"ל (סוכה מא, א) "דורש אין לה - מכלל דבעיא דרישה!".

ומעשה שהיה במרחן הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל, שלימד בשיעורו הקבוע את הגמ' הנ"ל "מכלל דבעיא דרישה", וקם אחד מהמשתתפים ושאל, "מדוע חז"ל אמרים שאין לה דרישה? והלא אנו מבקשים שלוש פעמים ביום ותחזינה עינינו בשוכך לציון!". הרב השיב לו, "האם אתה מכוון בכל לבך בתפילות על חסרון בנין ירושלים?". הלה השיב בהבעה שאומרת שאכן אין הוא מכוון מספיק. ואמר לו הרב, שזה הפשט שאין לה דרישה, שהלב לא מספיק דורש ומבקש, וכמה שמתפללים בברכות הקבועות על ירושלים צריך להוסיף בקשה משלו על ביאת המשיח ובנין בית המקדש וירושלים.

ב. והנה לאחורונה נשאל אחד ממנהיגי הערבים, מדוע עושים הם רעש גדול על הנעשה בהר הבית. והוא השיב לשואל בפלאה, "מה השאלה? הלא המקום הזה הוא החיים שלנו". ואף שדבריו חסרי שחר, כי אין לעם הדומים לחמור ולהר הבית מאומה, מכל מקום אפשר שדברים כגון אלו נועדו לעורר אותנו ולהזכיר לנו שציון היא בית חיינו, וכמו שמבקשים אנו "רחם על ציון כי היא בית חיינו", ובלעדיה חיינו אינם חיים. והשאלה היא האם באמת כך אנו חשים ומרגישים, או שהתרגלנו מדי לחיי הגלות. ולכך עלינו להתעורר ולחזק בלבנו ביתר שאת את ההרגשה שירושלים ובית המקדש הם סלע חיינו וקיומנו, ולהתחנן ולבקש על בניינם במהרה.

האם המלאכים יודעים את מחשבות בני האדם?

"ולא חשכת את בנך את יחידך ממני" (כב, יב)

הקשה רבינו מאיר שמחה הכהן מדווינסק בספר 'משך חכמה', מדוע המלאך לא הוסיף לומר "אשר אהבת" כמו שנאמר בתחילה לאברהם "קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת". ותיירך, שמלאכי השרת אינם יודעים את מחשבות בני האדם, כמו שנאמר (מלכים א' ח, לט) "אתה ידעת לבדך את לבב כל בני האדם", ואהבה היא מכוחות הנפש הנסתרים שבאדם ולכך גם המלאכים אינם יכולים לדעת ולהשיג את האהבה שלב האדם, ורק הקב"ה יודע זאת. ולעיל הקב"ה הוא שדיבר עם אברהם ואמר לו "אשר אהבת", אך כאן המלאך דיבר עימו ואין הוא יודע את האהבה שבלב האדם.

אלא שדברי המשך חכמה נסתרים מדברי התוס' במסכת שבת (יב, ב) שהמלאכים יודעים מה שחושב האדם בלבו. ברם, בספר 'עיר דוד' (סי' תקכד) פירש בשם הסמ"ג את הפסוק "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", דהיינו "אפילו במחשבה שאינה ידועה אלא לפני", ואם כן דעת הסמ"ג שאין המלאכים יודעים את מחשבות האדם, והוה כדברי המשך חכמה.

ב. ואכן, המעדני יום טוב (ברכות פ"ב אות ו') הקשה מנין לתוס' דבר זה, וביאר שהנה על ידי רוח הקודש אפשר לדעת מה בלב האדם, וכמו שכתב מרדכי במגילת אסתר על פי רוח הקודש "ויאמר המן בלבו", וכבר כתב הרמב"ם ב'מורה נבוכים' (ח"ב פמ"ה) שהמתנבא על ידי מלאך גדול ממי שיודע על פי רוח הקודש, ואם כן בודאי שהמלאך יודע מחשבות האדם. אלא שמכל מקום יש להקשות על שיטת התוס' ממה שאמר שלמה "אתה ידעת לבדך את לבב כל בני האדם", וכן נאמר בירמיה (יז, ט) "עקוב הלב ואנש הוא מי ידענו, אני ה' חוקר לב", ומוכח שרק השי"ת יודע את מחשבות האדם.

ומרחן מלאך רבינו עובדיה יוסף זצ"ל דן בזה בשו"ת יביע אומר (ח"א סי' לה'), וביאר בדעת התוס' שהמלאכים יודעים המחשבות אחר שתגייע המחשבה אל הלב, אך הקב"ה יודע המחשבה גם קודם לכן. וכפי שדרשו חז"ל (ילקוט תהלים רמו תשמט) על הפסוק "ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך וכו' וכל יצר מחשבות מבין- כל מחשבות אינו אומר, אלא כל יצר מחשבות, עד שאין האדם יוצר את המחשבה בלבו הקב"ה מבין". וכן כתב בספר 'נוה שלום' (סי' קא סק"ט), שהקב"ה יודע המחשבה שעתיד האדם לחשוב, וכעין מה שנאמר "כי אין מילה בלשוני הן ה' ידעת כולה", שקודם שאדם מוציא הדיבור מפיו הקב"ה יודע מה שעתיד לדבר, וכן לגבי המחשבה. אך המלאכים אינם יודעים אלא אחר שיקבע האדם המחשבה בלבו.

עוד כתב היביע אומר, שבחידושי הגאון ר' עקיבא איגר (על גיטין, הנד"מ ירושלים תשי"ז, בסוף הספר בחי' לשבת יב, ב) חילק בין מחשבה שבלב שידועה רק לקב"ה, לבין מחשבה שבמוח שגם המלאכים יודעים בה. [והו דעה שלישית, כי בתוס' הנ"ל כתבו שהמלאכים יודעים את המחשבה שבלב האדם]. [וכתב עוד בשם הייערות דבש, שכל המלאכים אינם יודעים מחשבות, מלבד גבריאל, ולכן דוקא הוא עשה זנב לושתי, שידע שמחשבתה לעבירה. אך החיד"א ב'פתח עינים' (שבת יב, ב) חולק על כך].

שיחות הרב ראובן גולן, בעמדות 'קול הלשון', ובטל' 03-6171001 [הקט 1-1-2-48-1], או באתר 'קול הלשון'.

לתגובות והערות על העלון, או הצטרפות לרשימת התפוצה שלחו הודעה ל- rg5740@gmail.com

לע"נ אברהם בן גורג'יה סלה ז"ל ♦ שמחה בת חונצ'ה עזרי ע"ה ♦ חנה בת מרים כפיר ע"ה ♦ כמיסה בת רחל אלול ע"ה

יעקב בן רבקה נסכה ז"ל
חביב בן אסתר וחיים עטר ז"ל
יוסף בן חביבה עזרו ז"ל

רונית בת ולנטין ע"ה גב' אשקרי
לאה בת מרים גרון ע"ה
רחל בת סעידה ואהרון כהן ע"ה

נדית בת פארי מוסאי ע"ה
סלמון בן יונה משמור ז"ל
באטה בת הילדה ע"ה הגב' רוזין